

שירים מסדנת היזע (9)

בעריכת: יהודה גור-אריה, נתן יונתן

שירי חלוצים

גישה אחרת לעבודה מתחילה להסתמן עם התפתחותה של התנועה הציונית — הגישה החלוצית. בשנות העשרים והשלושים, ברחוב היהודי בפולין וברוסיה, כמו גם בארצות מזרח-אירופה האחרות. לאור התפיסות הבורוכוביטיות של הציונות הסוציאליסטית, נתפסת העבודה הפזית כערך מרכזי במאבק הלאומי להבראת מצבו הסוציולוגי של העם היהודי בכלל וגאולת ארץ-ישראל ופיתוחה, באמצעות עבודה-עברית, הגשמה וחלוציות, בפרט.

צעירים יהודים רבים, שהצטרפו לתנועות הציוניות-חלוציות, מתוך מגמה לעלות ארצה, 'לבנות ולהיבנות בה', רבים מביניהם היו בוגרי גימנסיות וסטודנטים, שזנחו את לימודיהם — למגינת ליבם של הוריהם, שרצו לראותם 'דוקטורים' או עורכי-דין — והם החליטו להיות פועלים ועובדי-אדמה, מתוך בחירה ומרצון. וכיוון שמעולם לא עסקו בעבודה פיזית, הדבר לא היה קל, במיוחד בתנאים הקשים ששררו בימים ההם בקיבוצי ההכשרה. וכמהגם של יהודים נוכח מצב קשה, הם מנסים להתגבר על כך בהומור, בליגלוג עצמי, בחיך. מספר על כך מנשה גפן, מחלוצי העליה השלישית, במאמרו 'ההווי החלוצי באספקלריה של הזמר' (בחוברת 'אסופות' מס' 10, ינואר 1966, בהוצאת ארכיון העבודה):

בשנות העשרים הראשונות הוחל בתנועת 'החלוץ' במיפעל הכשרה חקלאית עונתית: לאחוזות שונות הוכנסו, כתוצאה מהשתדלות מרכזי 'החלוץ', וחלק מהסניפים, פלוגות חלוצים למשך חודשי הקיץ, והם עבדו שם בעבודות החקלאיות השונות — בניכוש ובקציר, בדיש ובאילום אלומות, בחריש ובפיזור זבל, הפעולה הסתעפה והלכה משנה לשנה. יותר משהיה לפעולה זו ערך של הכשרה חקלאית ממשית (בכך אפשר לפקפק), היה בזה משום מיבחן אישי ראשון לכל חלוץ, כלפי עצמו וכלפי תנועתו — לחיי עבודה ולחיים בצוותא (ויש לזכור כי המטרה הנכספת של רוב מניין ורוב בניין של הסתדרות 'החלוץ', ובייחוד כשמדובר בבוגרי תנועות-הנוער שבה — היתה החיים בקיבוץ): דברים אלו לא היו קלים ופשוטים, הרוב הגדול של חברי 'החלוץ' לא היו רגילים בעבודה גופנית, ואותה הכשרה היתה כרוכה לא פעם בייסורי גוף ונפש. היו שעמדו במיבחן, והיו גם אשר מעדו והחליטו כי "מוטב להיות סטודנט טוב מלהיות פועל רע". זכר לייסורי ההסתגלות לעבודה בכלל ולעבודה חקלאית בפרט, מצוי בחרוזים ההיתוליים דלקמן:

הולך חלוץ אל השדה,
את החרמש נוטל
וחותך... — ברגלו.
הוי חלוץ שלומיאל

שלומיאל חרוץ הוא
כי לקצור הוא חייב
כי על כן חלוץ הוא.

וממשיך ומספר מנשה גפן:

תנועת 'החלוץ' לא אמרה די בהכשרה עונתית וייסדה גם חוות משלה. במרוצת הזמן נוסדו גם פלוגות עירוניות, שחבריהן עבדו בבתי-חרושת ובסדנאות, ובכל מלאכה שהיתה בהישג ידם.

על גבול פוליסיה ווולין (כיום ברוסיה הלבנה; בשנות העשרים והשלושים היו שני חבלי ארץ אלו בתחומה של פולין) שוכנת העיירה קלוסובה — יישוב נידח שאדמתו סלעית-הררית ובו אחת המחצבות הגדולות ביותר בפולין שלפני מלחמת-העולם השניה. לפנים — מקום גזירה לפושעים ועבריינים, אחר-כך מרכז פרוליטארי גדול.

בשנת 1924 נוסד 'קיבוץ חוצבי אבנים, על-שם יוסף טרומפלדור בקלוסובה'. במרוצת הזמן נשכח השם הארוך ונשאר רק השם 'קלוסובה'. 'קלוסוביאק' (איש קלוסובה) היה לשם-דבר, סמל של אדם שהתקשר לחיי עבודה אחת ולתמיד. כפי שציינו לעיל היו פלוגות הכשרה גם קודם לכן. גם הזכרנו את החוות החקלאיות, החידוש שהבדיל את קיבוץ קלוסובה מקיבוצי-ההכשרה האחרים היה — הקביעות, היתה זו מסגרת קבועה לחיי עבודה ושיתוף, מיום בואו של החבר לקיבוץ ועד עלייתו.

במחצבת קלוסובה עברו מאות חלוצים בדרכם לעליה.

העיירה קלוסובה היתה בסיסו העיקרי של הקיבוץ, אך לא היחיד. הוא הדין בקיבוץ 'שחריה'. כן היה גם בקיבוץ 'תל-חי' ועוד.

בפלוגת קלוסובה נוצרו אחדים מן היפים שבמזמורי החלוצים. האחד הוא הימנון קלוסובה, שחובר בידיש ע"א. גוברמאן, לימים חבר רמת-הכובש. המנגינה שאולה מזמר אנארכיסטי, רוסי. והרי תרגומו העברי:

הפקר

(שיר-מזמור לקלוסובה)

לאיש לא נזקקנו, דבר פה אין לנו,
נותקנו כליל מקרוב ורחוק;
פרוצים חזותינו, בשרנו נחשף, —
כנופיית בני-הפקר, מתרוננת בלי חוק.

נצחק למצוקה, למו סבל נצחקה,

השלכנו זר אושר מאחר הגו;

ניגון מחודש את דמינו יסעיר, —

נציף החיים במחול משתלהב.

הניפו קורנס, את הסלע נפצו,

ירעם באוויר, קול עמל יתגלגל;

חלוצים אנחנו מקיבוץ קלוסובה, —

חיים פה ניצור ברירת העמל.

שיר אחר, משירי קלוסובה:

מקלוסובה עד שחריה —

אוי, מה לכם איכפת?

נתכשר לעליה —

ולכם נצחק בשאט!

בני-חרורין, בני הפקר, פה נריע:

אוי, מה לכם איכפת?

סלעים נחצוב עצים נסיע

ולכם נצחק בשאט!

לחמנו צר, השנת קיפחנו —

אוי, מה לכם איכפת?

אב ואם מכבר שכחנו —

ולכם נצחק בשאט!

קרועים אנו, כלואים אנו —

אוי, מה לכם איכפת?

את כוסי-הנעורים גמענו —

ולכם נצחק בשאט!

סלעים נחצוב, עצים נסיע —
אוי, מה לכם איכפת?
נחרוק שיניים עד ארגיעה —
ולכם נצחק בשאט!

ובנוסח מקוצר:

כל היום סלעים חצבנו,
בליל העצמות תכאבנה.

לחמנו צר, מימינו לחץ,
יבטיחו כי נראה עוד נחת.

אוהל שח הוא מלוננו,
תחתונים אין לגופנו.

יצוענו על הארץ,
ובסוף — תכסנו ארץ...

קיבוץ ההכשרה 'שחריה', בעיירה סימיאטיץ', מנה כ-140 חברים. תנאי החיים והעבודה היו קשים למדי, אך הרוח הטובה, התלהבות הנעורים והחזון הגדול של עליה לארץ, מכפרים על הקשיים:

בקיבוץ 'שחריה' חיים אנו ביחד ברעות/מכבר
שכחנו אבא-אמא;/קשה להיזכר באחיות
ואחים,/בבואנו מהעבודה — אנו צונחים
מעייפות.

ביום א' וב' כורים אנו בורות,/ביום ג' וד' שוכבים
חולי קדחת;/ביום ה' וו' הננו חוצבים
אבנים,/בבוא השבת כואבות העצמות, ואין נחת.
דור נדור באוהלים,/אין כותונת ואין
תחתונים,/אין נעליים ואין מגף/אין בול-דואר
בשביל לכתוב מכתב.

שיר אחר, שהיה מושר בפי חלוצי העליה השלישית, הוא שירו של שמואל האלקין (1897 — 1960), משורר יידי ידוע, שלימים היה בין ראשי תרבות היידיש בברית-המועצות והיה כלוא בבית הסוהר, בעת מסע החיסול שניהל המשטר הסובייטי נגד הסופרים והתרבות היהודיים בברית-המועצות, בשנים 1948 — 1952.

החלוצה

היא עֲזָבָה בֵּית אָבָא וְאָמָא
וְתִלָּךְ עִם שְׂטֵף הַגֵּל
לֵה הוֹדוּ שְׁעָרִים, נְתִיבוֹת
לֵה שְׂרוּ פּוֹכְכִים מֵעַל
וְאָמָא לֵה לַחֲשֹׁה סוֹד
וְתִלָּאֵט לֵה זְקִנְתָּה בְּרִטֵּט
אֶת רַכָּה עֲנוּגָה מִבֶּטֶן
הַתּוֹכְלִי הַתּוֹכְלִי לַעֲבוֹד?

וְתַעֲזֵן וְתֹאמַר בְּגָאוֹן:

"הֵד כְּנֶרֶת הַגִּיעַ הָלוֹם

וְנִסָּה הַתְּנוּסָס בְּמָקוֹם

הַתְּנוּפֵף עַד יָרֵד הַיּוֹם"

וְקָרַן הַיּוֹבֵל בְּפִיהַ

וְהוֹד לֵה וְתִרְוָעָה וְשִׁיר

לְקִרְאָתָהּ הַמּוֹנִים יָרִיעוּ

שְׂמָעָה נְתִהוּם הָעִיר.

וְתַעֲזוֹב בֵּית אָבָא וְאָמָא

וְתִלָּךְ עִם שְׂטֵף הַגֵּל

בְּרִכּוֹת שְׁעָרִים, נְתִיבוֹת

לֵה שְׂרוּ פּוֹכְכִים מֵעַל.

(השיר נכתב עברית במקורו).